

Марина
КОТАРАЦ

СРЕДЊОВЕКОВНО ПРСТЕЊЕ ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У ЧАЧКУ

УДК: 069.51:904„653”(083.82)

АПСТРАКТ: У раду је католошки обрађено осамнаест примерака прстења из археолошке збирке Народног музеја у Чачку. Прстење у већини случајева представља случајне налазе са територије општине Чачак, нађене приликом грађевинских или пољопривредних радова. Три прстена потичу са археолошких ископавања. На основу бројних аналогија, прстење је опредељено у период од XII до XVI века.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: прстење, накит, средњи век, турски период, археолошки налази

Народни музеј у Чачку у својој збирци поседује осамнаест прстенова који до сада нису били предмет посебног проучавања.¹ Углавном је реч о случајним налазима пронађеним приликом извођења пољопривредних или грађевинских радова, а који су у Музеј дошли путем откупа или поклона. Са археолошких ископавања потичу три прстена који су истовремено и једини публиковани примерци - два са локалитета Римске терме у Чачку (кат. 1 и 2)² и један са сондажних ископавања рушевине цркве у засеку Красојевци на Руднику (кат. 8).³

Каталог

1. ПРСТЕН,

Т. I/1

Бронза, ливење, урезивање

Пречник карике: 2,4 cm; пречник главе: 1,1 x 1,5 cm; тежина: 8,42 g

Римске терме, Чачак

Инв. бр. 908

XII – XIII век

Литература: Дејан Радичевић, *Средњовековна некропола на локалитету Терме у Чачку*, Зборник радова Народног музеја XXXI, Чачак, 2001, 23-24.

- 1 Захваљујем кустосу-археологу Александри Гојгић на уступљеном материјалу за обраду.
- 2 Дејан Радичевић, *Средњовековна некропола на локалитету Римске терме у Чачку*, Зборник радова Народног музеја XXXI, Чачак, 2001, 27.
- 3 Димитрије Мадас, *Резултати сондажних археолошких испитивања средњовековних локалитета у селу Мајдану на Руднику*, Рашка баштина 3, Краљево, 1988, 205-217; Исти, *Сребрни прстен рудничког властелина Николе Косијера*, Саопштења XXII–XXIII, Београд, 1990-1991, 177-181.

Бронзани прстен са пуно ливеном кариком која је са унутрашње стране равна, док је са спољне стране благо заобљена и шири се према глави. Глава прстена је равна, елипсасте површине на којој је угравирани орнамент сачињен од урезаних симетричних цик-цак и таласастих линија и тачкастих убода који су груписани на горњем делу елипсасте површине (можда антропоморфна представа).

Аналогије: Марина Миленковић, *Прстење браничевске области из Народног музеја у Пожаревцу*, VIMINACVM 10, Пожаревац, 1995–1996, 149, Т IV, 28; Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, 67, кат. 40; Јармила Ђурић, *Накит из средњовековне збирке археолошког одељења Народног музеја Ужице*, Ужички зборник 21, Ужице, 1992, 277, Т. III, 3; Мирјана Ђоровић–Љубинковић, *Прокупачки налаз српског средњовековног накита*, Зборник радова народног музеја I, Београд, 1958, 152, сл. 4 – 238; Марија Бајаловић–Хаци Пешић, *Накит VIII–XVIII века у Музеју града Београда*, Београд, 1984, Т. VII, 13; Јулијана Пешић, Смиља Јовић, *Археолошка истраживања некрополе на локалитету Тапан у Печенејевцу*, Лесковачки зборник XLVI, Лесковац, 2006, Т. IX, 2; Марија Бајаловић–Бирташевић, *Средњовековна некропола у Мирјеву*, Београд, 1960, Т. XIII, 5; Слободан Фидановски, Емина Зечевић, *Средњовековна гробља у Рипњу код Београда*, Годишњак града Београда LIII, Београд, 2006, Т. II/1, гроб 6, Т. III, 2.

2. ПРСТЕН,

Т. I/2

Бронза, ливење и урезивање

Пречник карике: 2,4 cm; пречник главе: 1,1 x 1,3 cm; тежина: 4,94 g

Римске терме, Чачак

Инв. бр. 909

XII – XIII век

Литература: Дејан Радичевић, *Средњовековна некропола на локалитету Терме у Чачку*, Зборник радова Народног музеја XXXI, Чачак, 2001, 27.

Бронзани прстен са пуно ливеном кариком која је са унутрашње стране равна, док је са спољне заобљена. Карика се проширује у равну главу овалне површине на којој се налази орнамент изведен комбинацијом урезаних симетричних линија које образују два наспрамна поља (украшен аналоган украсу на претходном прстену) и тачкастих убода распоређених око и унутар ових поља.

Аналогије: Као код претходног прстена.

3. ПРСТЕН,

Т. I/3

XII – XIII век

Бронза, ливење и утискивање

Пречник карике: 2 cm; пречник главе: 1,1x1,1 cm; тежина: 3,46 g

Грчко гробље, Соколићи

Инв. бр. 916

XII – XIII век

Необјављено

Бронзани прстен са пуно ливеном кариком из које се издваја четвртаста глава благо заобљених углова украшена са четири утиснута круга који се међусобно додирују. Сваки у центру има по једну утиснуту тачку.

Аналогије: Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 3; Марина Миленковић, *Прстење браничевске области из Народног музеја у Пожаревцу*, VIMINACIVM 10, Пожаревац, 1995-1996, 149, Т. III, 23; Млађан Цуњак, *Средњовековно прстење из Ландола*, VIMINACIVM 4-5, Пожаревац, 1989-1990, 187, сл. 16-18.

4. ПРСТЕН,

Т. I/4

Бронза, ливење, урезивање

Пречник карике: 2,4 cm; пречник главе: 1,6 x 1,7 cm; тежина: 9 g

Заблаће

Инв. бр. 1087

XII – XIII век (?)

Необјављено

Бронзани ливени прстен са масивном кариком која је са унутрашње стране равна, док је са спољне заобљена. На доњем делу налази се пластично ребро, тако да је пресек карике у доњем делу троугаоног, а у горњем правоугаоног облика. Украс на глави, изведен урезивањем, уоквирен је кружном линијом унутар које су представљена два стилизована крина, између којих су два мања уреза, а изнад којих је, између цветова крина, представљен, вероватно, пупољак. Глава је оштећена на једном месту, а карика на два.

Аналогије: Марина Миленковић, *Прстење браничевске области из Народног музеја у Пожаревцу*, VIMINACIVM 10, Пожаревац, 1995-1996, 149, Т. II, 11; Т. III, 27; Слободан Фидановски, Емина Зечевић, *Средњовековна гробља у Ритњу код Београда*, Годишњак града Београда LIII, Београд, 2006, Т. II, 1, гроб 6 и Т. III, 2.

5. ПРСТЕН,

Т. I/5

Бронза, ливење и урезивање

Пречник карике 2,1 cm; пречник главе 1,2 x 1,4 cm; тежина 3,06 g

Трбушани

Инв. бр. 918

XIV – XV век

Необјављено

Бронзани прстен широке тракасте карике заобљене са обе стране, која прелази у равну главу. Глава је од танког бронзаног лима, неправилног, кружног облика, украшена на рамену симетрично са обе стране снопом кратких урезаних линија. Кружна површина главе уоквирена је дубље урезаном линијом. У средини кружног поља урезана је широка и дубока

кружна линија, изнад и испод које је орнамент састављен од мноштва вертикалних, паралелних линија. На једном крају глава је оштећена.

Аналогије: Емина Зечевић, *Накит Новог Брда из Археолошке збирке позног средњег века*, Београд, 2006, 183, кат. 50, 51.

6. ПРСТЕН

Т. II/6

Бронза, ливење, урезивање

Пречник карике: 2,3 cm; пречник главе: 1,1 x 1,2 cm; тежина: 6,39 g

Непознато налазиште

Инв. бр. 1082

XIV век

Необјављено

Бронзани прстен са тракастом кариком која се постепено проширује према глави. Глава је благо издвојена, овалног је облика, заравњена, са урезаним орнаментом у облику две стилизоване гранчице (једне праве и две полукружне линије). На рамену се налази орнамент изведен у два троугаона поља испуњена косим урезима.

Аналогије: Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 21, 22; Смиља Јовић, *Средњовековно прстење из збирке Народног музеја у Лесковцу*, Лесковачки зборник XLIV, Лесковац, 2004, 55, 10.

7. ПРСТЕН,

Т. II/7

Бронза, ливење, урезивање

Пречник карике: 2,2 cm; пречник главе: 1,1 cm; тежина: 2,80 g

Непознато налазиште

Инв. бр. 1083

XIV век

Необјављено

Бронзани прстен са тракастом кариком и благо издвојеном, наглашеном главом, готово кружног облика, украшеним урезаним орнаментом у облику два спојена правоугаоника око којих су са спољне стране зракасто распоређени урези, а са унутрашње, уз уже стране, по једна полукружна линија. Раме прстена украшено је са обе стране са по три паралелна уреза.

Аналогије: Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 17; Смиља Јовић, *Средњовековно прстење из збирке Народног музеја у Лесковцу*, Лесковачки зборник XLIV, Лесковац, 2004, 55, 10.

8. ПРСТЕН,

Т. II/8

Сребро и нијело паста, ливење и инкрустирање

Пречник карике: 2,7 cm; пречник главе: 1,6 cm; тежина: 27,26 g

Мајдан, Рудник

Инв. бр. 1084

XIV век

Литература: Димитрије Мадас, *Резултати сондажних археолошких испитивања средњовековних локалитета у селу Мајдану на Руднику*, Рашка баштина 3, Краљево, 1988, 205-218; Исти, *Сребрни прстен рудничког властелина Николе Косјера*, Саопштења XXII–XXIII, Београд, 1990–1991, 177-181.

Масивни сребрни прстен који се састоји од полузаобљене карике која се у предњем делу претвара у овални печатњак са стилизованим монограмом власника (НИКОЛА КОСЊ). Одмах испод печатњака, на горњем делу врата, налази се преплет од једноструке траке којим је печатњак окружен по ободу. Испод њега следи појас од четири паралелне хоризонталне линије испуњене нијелом. Украс је постојао дуж целе карике, али је он услед дуге употребе истрвен. При врху карике, иако фрагментарно очуван, налази се орнамент у облику геометризованог флоралног украса у виду листова и лозице. Доњи део карике, наспрам главе, обликован је у виду испупчене, пластично изведене розете у орнаменту двоструког преплета. Услед дуге употребе, украс у нијело техници је сачуван само по рубовима заобљеног дела карике. Прстен је рађен ливењем, а украс у нијело техници.

Аналогије: Бранка Иванић, *Прстење српске средњовековне властеле*, Збирка Народног музеја у Београду, Београд, 1998, 38, сл. 9; Емина Зечевић, *Накит Новог Брда из Археолошке збирке позног средњег века*, Београд, 2006, 249, кат. 153; Марија Бајаловић–Хаџи-Пешић, *Накит VIII- XVIII века у Музеју града Београда*, Београд, 1984, Т. XLVI, 2; Бојна Радојковић, *Накит код Срба од XII до краја XVIII века*, Београд, 1969, кат. 99; Младен Радић, *Прстење из 13–17. стољећа у Музеју Славоније Осјек*, Осјечки зборник 28, Осјејек, 2007, кат. 5.

9. ПРСТЕН,

Т. II/9

Месинг, ливење

Пречник карике: 1,9 cm; пречник главе: 1,3 x 1,4 cm; тежина: 5,54 g

Љубић

Инв. бр. 1085

XIV век

Необјављено

Месингани прстен са тракастом кариком полукружног пресека која се шири према овалној и благо истакнутој глави. Раме прстена је наглашено ситним паралелним урезима. Украс на глави, у облику правоугаоника са конкавним ужим странама и полукруговима прислоњеним на унутрашњост дужих страна, изведен је урезивањем. Карика је деформисана.

Аналогије: Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 17.

10. ПРСТЕН,

Т. II/10

Бронза, ливење, урезивање

Пречник карике: 2 cm; пречник главе: 1,3 x 1,4 cm; тежина: 8,03 g

Горња Црнућа

Инв. бр. 1086

XIV – XV век

Необјављено

Бронзани прстен са плочастом, овалном главом, цилиндричним вратом и масивном тракастом кариком. На глави се налази украс у виду три таласасте и једном правом линијом. Раме прстена је профилисано са по два блага удубљења која су украшена густо урезаним вертикалним цртицама. На доњем крају карике, супротно од главе, налази се овално благо задебљање.

Аналогије:

Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 145; Бојна Радојковић, *Накит код Срба од XII до краја XVIII века*, Београд, 1969, кат. 115, 150; Младен Радић, *Прстење из 13–17. стољећа у Музеју Славоније Осјек*, Осјечки зборник 28, Осјек, 2007, кат. 5.

11. ПРСТЕН,

Т. III/11

Бронза, ливење и урезивање

Пречник карике: 2,2 cm; пречник главе: 1,4 x 1,8 cm; тежина: 5,20 g

Грчко гробље, Соколићи

Инв. бр. 917

XIV век

Необјављено

Бронзани прстен са кариком која је изнутра равна, док је са спољне стране благо заобљена. Плочаста глава, овалног облика, украшена је плитким линијама које уоквирују ромбично постављено поље, у коме се укрштају једна дубље и друга плиће урезана линија.

Аналогије:

Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, 63, кат. 26.

12. ПРСТЕН,

Т. III/12

Бронза, ливење

Пречник карике: 2,2 cm; пречник главе: 1,2 x 1,7 cm; тежина: 9,04 g

Трнава

Инв. Бр. 1088

XIV – XV век

Необјављено

Бронзани прстен са пуно ливеном кариком елипсоидне главе, без украса, благо издигнутом у односу на карику која по врату има низ паралелних уреза. Карика је са унутрашње стране

равна, а са спољне је благо заобљена. На доњем делу карике је плочасто проширење украшено са два паралелна вертикална уреза.

Аналогије: Емина Зечевић, *Накит Новог Брда из Археолошке збирке позног средњег века*, Београд, 2006, 249, кат. 70.

13. ПРСТЕН,

Т. III/13

Бронза, ливење

Пречник карике: 2,2 cm; пречник главе: 0,9 x 1,2 cm; тежина: 5,78 g

Градина, Горња Црнућа

Инв. Бр. 1089

XIV – XV век

Необјављено

Бронзани прстен са тракастом кариком која се проширује на прелазу у главу. Глава је у облику цвета са шест стилизованих латица, а од карике је одвојена са по два шира уреза. Спољашњу ивицу прате елипсаста удубљења. На доњој страни карике налази се једно кружно задебљање од којег иду кратки зарези. Орнамент је у већој мери оштећен.

Аналогије: Емина Зечевић, *Накит Новог Брда из Археолошке збирке позног средњег века*, Београд, 2006, 189, кат. 62; Смиља Јовић, *Средњовековно прстење из збирке Народног музеја у Лесковцу*, Лесковачки зборник XLIV, Лесковац, 2004, 60, 19.

14. ПРСТЕН,

Т. III/14

Бронза, ливење, урезивање

Пречник: 2,1 cm; пречник главе: 1,5 cm; тежина: 6,12 g

Потес Вулићевина, Вапа

Инв. бр. 1243

XIV – XV век

Необјављено

Бронзани прстен са тракастом широм кариком, цилиндричним вратом и кружном плочастом главом на којој је изведен орнамент урезивањем у облику четворолисне розете. У средини сваког листа налази се по један уздужни урез, док су између листова урезани угласти орнаменти са по једним мањим орнаментом у средини.

Аналогије: Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 144; Бојана Радојковић, *Накит код Срба од XII до краја XVIII века*, Београд, 1969, кат. 111.

15. ПРСТЕН,

Т. III/15

Бронза, ливење

Ширина: 2,6 cm; дужина: 3,7 cm; тежина: 12,08 g

Чачак

Инв. бр. 1244

XIV – XV век

Необјављено

Прстен за одапињање стрела чија пљосната карика на једном крају има вертикално постављено пластично ребро, а на другом се укоси продужује, формирајући главу.

Аналогије: Бранка Иванић, *Прстење српске средњовековне властеле*, Збирка Народног музеја у Београду, Београд, 1998, сл. 24; Марина Миленковић, *Прстење браничевске области из Народног музеја у Пожаревцу*, VIMINACVM 10, Пожаревац, 1995–1996, Т. VI, 57, 58.

16. ПРСТЕН,

Т. IV/16

Бронза, ливење и урезивање

Пречник карике: 2,2 cm; пречник главе: 1,2 x 1,1 cm; тежина: 3,62 g

Прислоничко поље

XIV век

Необјављено

Бронзани прстен са тракастом кариком и благо издвојеном равном главом, овалне површине. Врат прстена је, као и глава, украшен паралелним урезима. Површина главе је подељена на три украсна поља: средње поље украшено је урезаним паралелним линијама које се секу, а два поља са стране ситним паралелним линијама.

Аналогије: Десанка Милошевић, *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 21, 22.

17. ПРСТЕН,

Т. IV/17

Бронза

Пречник карике: 2,3, пречник главе: 0,6 x 1,3 тежина: 5,86 g

Прељина

Р. Бр. 795/ 1976 или 1992 (?)

XIV – XVI век (?)

Необјављено

Бронзани прстен са кариком троугаоног пресека која је са унутрашње стране равна, док је са спољне обликована на *Verkantung*. Глава је издвојена и елипасто издужена, са крајевима извученим на угао. Врх главе је у облику равне површине, без украса.

Аналогије: Емина Зечевић, *Накит Новог Брда из Археолошке збирке позног средњег века*, Београд, 2006, 194, кат. 69.

18. ПРСТЕН,

Т. IV/18

Бронза

Пречник карике: 2,13 cm; пречник главе: 0,6 x 1,2 cm; тежина: 3,94 g

Ул. Надежде Петровић, Чачак

Р. бр. 204/1987

XIV – XVI век

Необјављено

Бронзани прстен са масивном кариком која се на рамену благо шири. Карика је изнутра равна, док је споља у благом прелому двострано обликована (лаки *Verkantung*). Овална глава је наглашена једним пластичним ребром при бази и украшена са два симетрично постављена концентрична круга.

Аналогије: Емина Зечевић, *Накит Новог Брда из Археолошке збирке позног средњег века*, Београд, 2006, кат. 69; Десанка Милошевић, *Накит од XII–XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 64; Марија Бајаловић Хаџи-Пешић, *Накит VIII–XVIII века у Музеју града Београда*, Београд, 1984, Т. XLV, 4; Смиља Јовић, *Средњовековно прстење из збирке Народног музеја у Лесковцу*, Лесковачки зборник XLIV, Лесковац, 2004, 57, 13.

*
* * *

У оквиру средњовековног накита прстење заузима значајно место. Много израђивано и ношено, имало је многоструки значај у животу средњовековног човека: да га украси, да укаже на његову важност, да га сачува од зла, да га мистично споји са другом личношћу (венчано) или да му послужи као печат. Поменута својства одражавала су се и у облику и орнаментици прстена.⁴

Основни облик прстена се врло мало суштински мења од антике, па до краја средњег века. Варијанте у облику условљене су његовом наменом и уметничким правцем тога времена, али основни облик прстена, округла карика, остаје исти. Оно што се мења на прстену је глава (круна прстена), односно део карике који се проширује у главу. Орнамент и композиција су елементи кроз које се може читавати дух времена у којем је прстен настао. Орнамент је тај који, према компоновању, схватању и примени, одаје доба стварања. Ма колико да је облик често атипичан за своје време, украс се чврсто везује за одређено доба и ретко се дешава да се давно заборављени орнаменат оживи у истом духу, какав је био при свом настанку.⁵

Прстење са једноставном, равном и неукрашеном кариком која прелази у овалну главу (кат. 1 и 2), карактеристично је за XII и прву половину XIII века. Главе су орнаментисане различитим мотивима, а то су већином антропоморфне и зооморфне представе које су најчешће рађене крајње схематизовано.⁶ Најближе аналогије нашим примерцима представљају налази из некрополе у Добрачи.⁷ Слично прстење пронађено је у Радоињи код Кокиног Брода

4 | Бојана Радојковић, *Накит код Срба од XII до XVIII века*, Београд, 1969, 32.

5 | Бојана Радојковић, н. д., 78.

6 | Марина Миленковић, *Прстење браничевске области из Народног музеја у Пожаревцу*, VIMINACVM 10, Пожаревац, 1995-1996, 145.

7 | Дејан Радичевић, н. д., 33.

и Врањанима код Пожеге.⁸ Овако прстење је пронађено и у некрополама Поморавља и околине Београда, где је датовано у раздобље XII–XIII века.⁹

Истом временском оквиру припада и прстен кат. 3. Прстење овог типа налажено је у Браничевском крају. Мотив кружића са тачком у средини, тзв. птичије око, коришћен је у антици, а у средњем веку веома је распрострањен у Подунављу и на територији Бугарске и Македоније. Налази из XII–XIII века су веома чести у Подунављу, па се са великом вероватноћом може претпоставити постојање локалних радионица за израду овако украшеног прстења.¹⁰

Прстен кат. 5 припада типу прстења које карактерише танка, плочаста или већа кружна глава. Аналоган нашем примерку је примерак са Новог Брда.¹¹ Према облику самог прстена и начину на који је представа изведена, новобрдски примерак припада групи прстења са представом хералдичког карактера која нема важност печата, али је добар пример развоја хералдичких ознака до позније појаве потпуних грбова.¹²

Посебну групу чине примерци кат. 7 и 9. Реч је о прстењу које на глави има урезане геометријске облике (правоугаоник или квадрат) који су додатно украшени. Прстен кат. 7 има аналогije међу налазима из Винче и Ритопека.¹³ Украшени су готово идентично – на средини главе прстена урезан је квадрат, око којег су косе урезане линије које схематски приказују сунчев диск. Овако украшено прстење има своје паралеле међу прстењем из Македоније.¹⁴ Слично су украшени и примерци кат. 6 и 16. Ова два прстена имају урезане геометријске облике, али начин украшавања (зракасти урези на глави и врату) и облик карике могу их сврстати у исти тип, односно подтип. Све ово прстење датовано је у XIV век.

Прстен кат. 8 је печатни прстен направљен од сребра и украшен нијело техником. Овај тип прстена могао је да служи и као врста службеног документа, личног потписа или печата. Најближе аналогije налазимо у прстену из бивше колекције Симовић (датован у прву декаду XIV века)¹⁵ и у два прстена пронађена у околини Скопља¹⁶ (датовани у трећу декаду XIV века).

8 | Дејан Радичевић, н. д., 34; Јармила Ђурић., *Накит из средњовековне збирке археолошког одељења Народног музеја Ужице*, Ужички зборник 21, Ужице, 1992, 276.

9 | Дејан Радичевић, н. д., 34.

10 | Марина Миленковић, н. д., 145.

11 | Емина Зечевић, *Накит Новог Брда из Археолошке збирке позног средњег века*, Београд, 2006, 85, кат. 51.

12 | Исто, 83-85.

13 | Десанка Милошевић, *Накит од XII–XV века из збирке Народног музеја*, Београд, 1990, кат. 19.

14 | Исто.

15 | Бојана Радојковић, н. д., Т. 42.

16 | Исто, Т. 43, 44.

Примерци кат. 10 и 14 могу се издвојити у посебну групу чија је основна карактеристика ниска глава, профилисана карика и истакнуто, степенасто или ребрasto профилисано раме. Глава је обично украшена геометријском или вегетабилном орнаментиком. Слично прстење пронађено је на Космају, Косову, у Прилепу и Новом Брду.¹⁷ Аналоган је и прстен из Ландола који је датан у XIV век, а на основу сличног примерка пронађеног у цркви Светог Димитрија у Прилепу.¹⁸

Прстен кат. 11 по облику карике и главе сличан је прстену из збирке Народного музеја у Београду (датаном у XIV век), с том разликом да је на нашем примерку декорација скромнија.¹⁹

Крајем XIV и у XV веку израђивано је прстење нарочитог типа које се развило из прстења средине XIV века.²⁰ Опште карактеристике овог типа су издужена овална или елипсоидна глава која је на крајевима извучена скоро под угао (кат. 12, 13, 17 и 18). Глава је издвојена из масе карике која је полукружног пресека, а у раменом делу са спољне стране благо преломљена, тако да поприма троугаони пресек (тзв. лаки *Verkantung*).²¹ У дну карике се налази пластично задебљање које може бити различитог облика (кат. 12 и 13). Такво прстење налазимо на Новом Брду и његовој околини и оно је датан у период од XIV до XVI века.²² Познати су примерци из околине Приштине,²³ Херцеговине и Травника.²⁴ Слично прстење пронађено је у Гроцкој²⁵ и Удовици,²⁶ с том разликом што су ови примерци украшени геометријским мотивима. Блиске паралеле примерку кат. 13 потичу из Лесковца и околине (датане у XVI век): три су са непознатог налазишта, док један потиче са локалитета Хисар.²⁷

Прстење из збирке Народного музеја у Чачку коришћено је у свакодневној употреби, а једини изузетак представља прстен кат. бр. 15, који спада у тип прстења коришћен за одапињање стреле (тзв. прстење за лук). Аналоган нашем примерку је фрагментарно очуван прстен од кости са Новог Брда (датан у

17 Бојана Радојковић, н. д., 352, 355.

18 Млађан Цуњак, *Средњовековно прстење из Ландола*, VIMINACIVM 4-5, Пожаревац, 1989–1990, 179.

19 Десанка Милошевић, н. д., кат. 63, кат. 26.

20 Бојана Радојковић, н. д., 177.

21 Емина Зечевић, н. д., 95.

22 Исто, кат. 67-74.

23 Марија Бајаловић-Хаџи-Пешић, *Накит VIII- XVIII века у Музеју града Београда*, Београд, 1984, 67.

24 Емина Зечевић, н. д., 95.

25 Марија Бајаловић Хаџи-Пешић, н. д., Т. XLV, 2.

26 Исто, Т. XLV, 4.

27 Смиља Јовић, *Средњовековно прстење из збирке Народного музеја у Лесковцу*, Лесковачки зборник XLIV, Лесковац, 2004, 60, 19-22.

XV век),²⁸ као и два прстена са локалитета Доњи град – Београд (опредељени у XV век).²⁹ На фресци у цркви манастира Велуће са краја XIV века сачувана је представа која омогућава да се реконструише начин на који је ово прстење ношено. Млади ктитор носи четири прстена за лук на сва четири прста десне руке. Троугласти делови прстена окренути су напред. Прстење за лук израђивано је у облику карике са троугаоним испустима који су служили за затезање тетиве.³⁰

Ликовна представа на средњовековном прстењу обично носи религиозну симболику.³¹ Такве представе налазимо и на већини прстења из збирке Народног музеја у Чачку (кат. 1-10, 14 и 16). Међутим, не може се занемарити ни апотропејска улога прстена, која се очитује у тексту исписиваном на глави, врату или карици. У средњовековном друштву на прстењу се исписивало и име власника, какав је пример код примерка кат. 8, или хералдичке ознаке, као што је то случај са прстеном кат. 5.

*
* * *

Прстење збирке Народног музеја у Чачку, на основу својих технолошко-типолошких карактеристика, временски је датовано у период од XII до XVI века. Прстење је у већини случајева нађено случајно, па је датовање урађено на основу аналогја. Аналогије налазимо на територији Бугарске и Подунавља, Браничевског краја, Косова и Метохије и данашње Македоније.

Повољан географски положај и природни услови чачанског краја одувек су утицали на стварање стабилних и густо распоређених људских насеобина.³² У Чачанској котлини укрштали су се важни комуникацијски и трговачки путеви који су повезивали западни Балкан и Приморје са Подунављем и централним деловима Балкана. Ти путеви су познати још из античког периода и коришћени су и током средњег века. Пошто на овом простору није потврђено постојање радионице за израду накита, може се претпоставити да је ово прстење доспело у наш крај трговачким путевима.

28 | Емина Зечевић, н. д., 115, кат. 93.

29 | Марија Бајаловић Хаџи-Пешић, н. д., 110-111.

30 | Бранка Иванић, *Прстење српске средњовековне властеле – збирка Народног музеја у Београду*, Београд, 1998, 16.

31 | Десанка Милошевић, н. д., 13.

32 | Андрија Веселиновић, *Чачански крај у средњем веку*, у: Богородица Градачка у историји српског народа, Чачак, 1993, 57-80.

Medieval Rings from the Collection of the National Museum in Cacak

National Museum in Cacak possesses 18 rings which have not been specially considered in its collection. They are accidental findings, found while carrying out agricultural or building works and which were either bought by the Museum or gifted by citizens. Three rings were found during archeological excavations.

Basic design of rings did not change much from the Classical period to the end of Middle Ages. Variations in shape were mainly conditioned by their purpose and art trend of the time, but the main shape of a ring-round link-remained. The part which was transforming was the top – crown of a ring, the part of the link which widens into a head. Ornament and composition are those elements that present the spirit of the time when the ring was created. The shape could have been unusual for the time, but decoration was closely connected with the certain period and rarely did it happen that the old forgotten ornament was revived in the same manner.

The rings analyzed here were used everyday, and the only exception was the ring which belongs to a group of rings which were used for shooting arrows (arrow rings).

Seal ring made of silver and decorated in a special technique with a stylized monogram NIKOLA KOSN, stands out from the collection. The ring is lavishly decorated on the neck and along the whole link by the ornament of geometrical floral decoration in the shape of vine leaves, while the bottom part of the link is shaped as a plastic rosette which is convex and with double interlaced ornament.

Dating of the ring was carried out according to numerous analogies and it is the time between XII and XVI centuries. We have found analogies in the regions of Podunavlje and Bulgaria, Branicevo region, Kosovo and Metohija as well as in today's Macedonia.

Marina KOTARAC

Les bagues moyenâgeuses de la collection du Musée national à Cacak

Le Musée national à Cacak, dans sa collection, possède 18 bagues qui jusqu'à présent n'ont pas été particulièrement examinées. Il s'agit de trouvailles occasionnelles, découvertes lors de l'exécution de travaux agricoles ou de travaux de construction, qui sont parvenues au musée par rachat ou en tant que cadeaux de certains habitants. Trois bagues ont été trouvées à l'occasion de fouilles archéologiques.

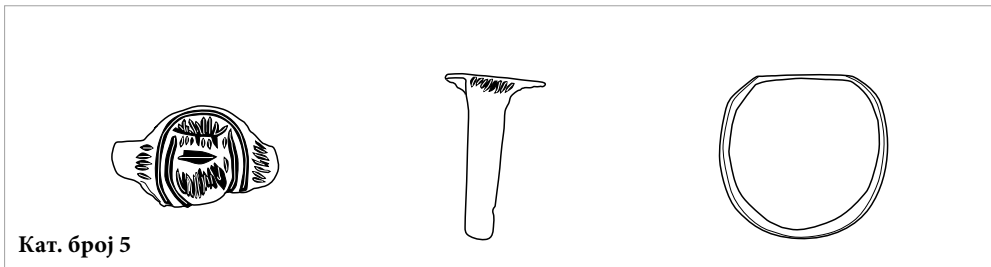
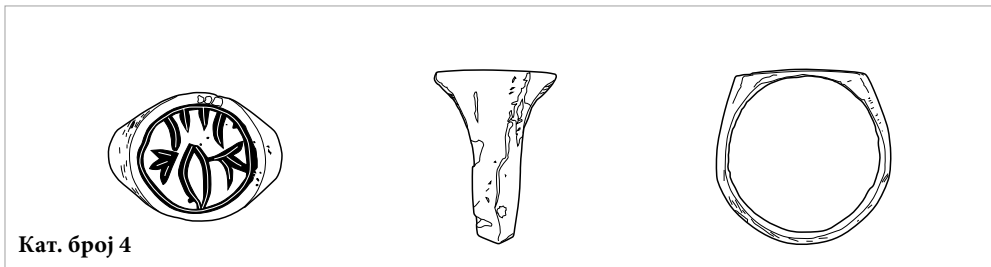
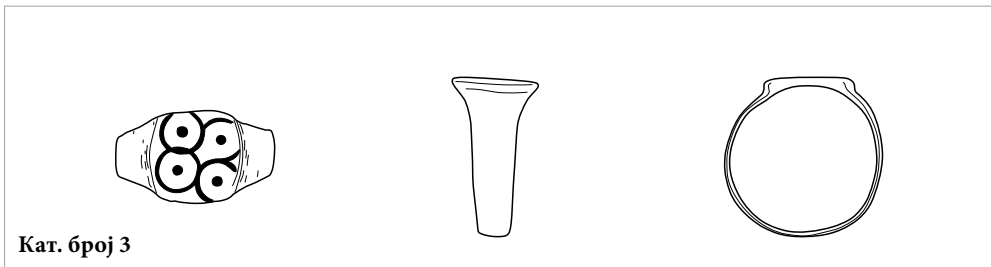
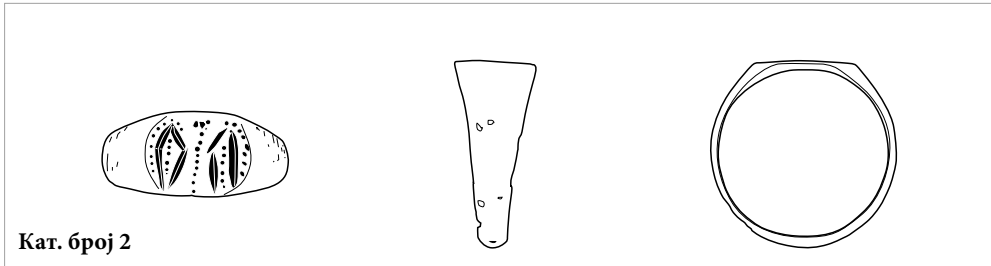
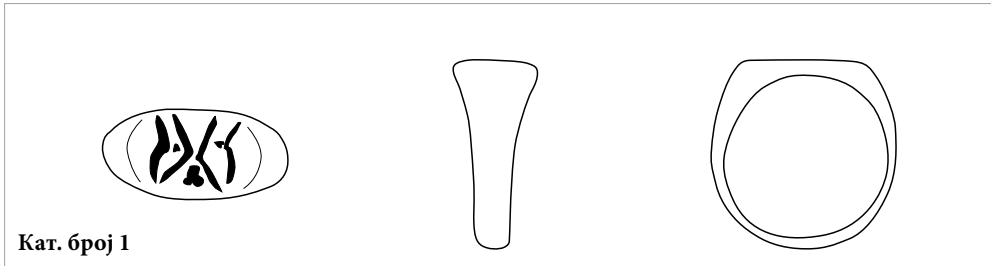
La forme élémentaire de la bague a très peu changé depuis l'Antiquité, et même jusqu'au Moyen-Âge. Les variantes dans la forme sont conditionnées par son affectation et par le mouvement artistique de ce temps, mais la forme primaire de la bague: anneau arrondi, reste la même. Ce qui change sur la bague, c'est la tête – la couronne de la bague, c'est-à-dire la partie de l'anneau qui s'élargit en la tête. L'ornement et la composition sont les éléments à travers lesquels on peut lire l'esprit du temps duquel la bague provient. Si fréquemment atypique que la forme soit pour son époque, la parure s'attache fermement à un temps précis et il arrive rarement qu'un ornement oublié depuis longtemps revive dans le même esprit.

Les bagues, ici analysées, sont utilisées dans l'usage quotidien, et la seule exception représente la bague qui appartient au type de bagues utilisé pour le décochage de la flèche (le soi-disant anneau pour l'arc).

De cette collection, il faut détacher la bague à cacheter exécutée en argent et ornée par la technique de niellure, avec le monogramme stylisé du propriétaire, NIKOLA KOSN. La bague est richement décorée sur le col et le long de l'anneau entier par un ornement d'un décor floral géométrique et par un aspect de feuilles et de vigne, et la partie inférieure de l'anneau est façonnée sous forme de rosace exécutée en plastique, convexe, dans un ornement de double entrelacement.

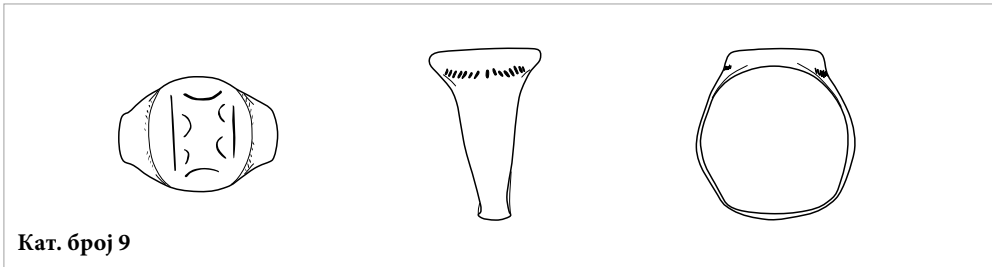
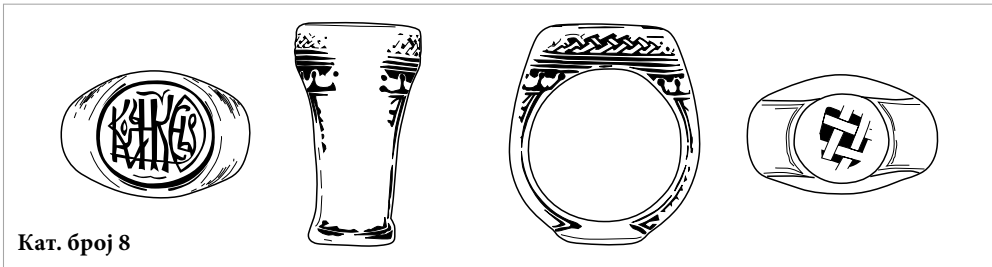
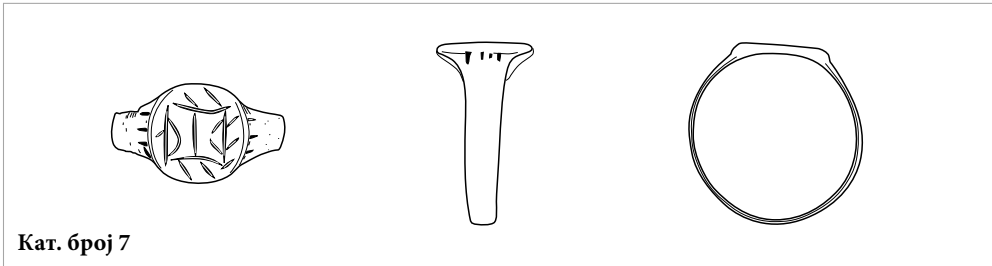
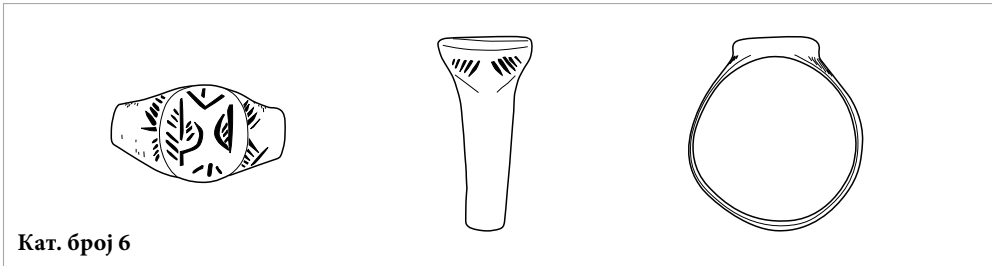
La datation des bagues a été effectuée d'après de nombreuses analogies, et temporairement est déterminé à la période du XIIème au XVIème siècle. Nous trouvons des analogies sur le territoire du Podunavlje et de la Bulgarie, de la région du Branicevo, du Kosovo et de la Metohija et de la Macédoine d'aujourd'hui.

Marina KOTARAC

Цртежи: С. ЦИДА, дипл. инж. арх.

T. I

T. II

